

3. Завгородня Т. К., Стражнікова І. В. Проблеми педагогіки вищої школи: історія, сучасність, перспективи : зб. наук. пр. Івано-Франківськ : НАІР, 2018. 282 с.
4. Ступарик Б. Національно-виховні традиції Галицьких гімназій. *Матеріали обласної науково-практичної конференції «Система національного виховання як фактор цілісного розвитку особистості: актуальні проблеми та історичний досвід»*. Івано-Франківськ, 1993. С. 38–40.
5. Ступарик Б. До питання про мету національного виховання. *Джерела*. 1995. № 4. С. 3–10.
6. Чепіль М. Теоретико-методологічні аспекти патріотичного виховання. *Проблеми українського національного виховання* : зб. наук. пр. / Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич, 2013. С. 34–43.

UDC 37(091)(477)-051Stuparyk:[37.035:172.15]

O. D. VOROSHCHUK
ORCID ID: 0000-0003-0835-544X
PhD in Education, Associate Professor,
Department of Social Pedagogy and Social Work,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ivano-Frankivsk, Ukraine
e-mail: oksana.voroshchuk@pnu.edu.ua

BOHDAN STUPARYK ABOUT NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF YOUTH

Abstract. The article examines the peculiarities of national-patriotic education of youth as one of the leading ones in the system of modern Ukrainian education in Bohdan Stuparyk's views.

Keywords: national-patriotic education, national idea, education, Bohdan Stuparyk, concept, youth.

УДК 37(091)(477)-051Грушевський:[37.035:172.15]

О. М. ГЕРАСИМЧУК
ORCID ID: 0000-0002-4176-8417
старший викладач кафедри педагогіки
і методики викладання історії і суспільних дисциплін
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка, м. Чернігів
e-mail: gerasim_o@yahoo.com

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНІ ІДЕЇ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Анотація. Розкрито один з аспектів наукової педагогічної спадщини Михайла Грушевського, а саме: національно-патріотичне виховання молоді – майбутніх будівників самостійної України. Проаналізовано його педагогічні ідеї щодо значущості рідної мови, національної школи, необхідності здійснення продуманої системи суспільно-педагогічних виховних впливів на дитину з метою формування громадянина-патріота.

Ключові слова: Михайло Грушевський, національна освіта, національно-патріотичні ідеї, педагогічна спадщина, рідна мова

Михайло Грушевський (1866–1934) є однією з найзначніших постатей в українській історії кінця XIX – першої третини XX ст. Він відомий як видатний учений-історик, громадський і політичний діяч, письменник, ідеолог руху за незалежність України. Значно менше ми його знаємо як вченого, який не лише досліджував минуле нашої Батьківщини, а й прагнув творити її майбутнє. Про це свідчать значні його праці в різних галузях та їхнє значення в сьогоденні. Важливе місце серед них посідають педагогічні погляди вченого, який був невтомним борцем за відродження української школи й педагогіки, організатором національної освіти й науки. Його творчий доробок був спрямований на розбудову Української держави, на національно-патріотичне виховання молоді [7, с. 210].

Наукова спадщина великого вченого налічує понад 2000 праць, з приводу чого сучасний дослідник історії освіти Н. Дічек зазначає, що «надзвичайна працездатність і наукове завзяття, енциклопедичні знання з різних галузей суспільних наук дали йому змогу зробити вагомий внесок і в історичну науку, і в літературознавство, і у фольклористику, і в соціологію, і в педагогіку» [4, с. 12]. Глибоко розуміючись на освітніх проблемах, М. Грушевський у своїх працях піднімав злободенні питання діяльності вищої, середньої й нижньої ланок школи. Великого значення учений надавав вихованню в молоді здатності до самопізнання й самоосвіти, прищепленню їй патріотичних почуттів, розвитку інтелекту і працелюбства. Свої педагогічні думки він виклав у працях «Про українську мову і українську школу» (1912), «Хто такі українці і чого вони хочуть» (1917), «Культура краси і культура життя» (1917), «На порозі Нової України» (1918), «Вільна Україна» (1918). М. Грушевський підкреслював виняткову роль знання національної історії, культури, традицій, звичаїв у патріотичному вихованні. Вчений вважав першоосновою патріотичного виховання історію рідного краю, бо внаслідок її вивчення формується любов до рідної країни, сприймаються моральні цінності попередніх поколінь, які своїми діями, працею й досягненнями сприяли поступу нації [2, с. 12].

Педагогічні погляди М. Грушевського переважно сформувалися в добу національно-визвольної революції та особливо укріпилися під час існування Української Народної республіки. Його погляди виражалися в його переконаннях: школа і освіта здійснюються на засадах традицій національної культури обов'язково рідною мовою; національна свідомість має домінувати у вихованні моральності; школа, освіта і педагогічна наука в суверенній і незалежній державі мусять бути незалежними від будь-якого чужинського впливу, крім творчого засвоєння кращого досвіду вчительських, науково-дослідних та інших об'єднань [6, с. 244].

М. Грушевський стверджував, що добре навчати можна тільки тією мовою, яку діти добре знають і розуміють, тобто мовою, якою вони розмовляють з перших років життя і мовою, що навчають їх батьки. Вчений стверджував, що «вчити добре можна тільки такою мовою, котру ученики добре знають і розуміють, ... і таке правило в шкільній науці, що вчити треба ученика мовою для

нього зрозумілою»; «на Україні треба вчити по школах українською мовою», – писав учений [3, с. 15, 17]. Навчання й розвиток дітей, поставлених в умови оволодіння грамотою на нерідній і незвичній для них російській мові, дає негативні наслідки. Відповідно, навчання рідною мовою вчений вважав головним принципом організації народної освіти. Втіленню цього принципу в життя слугували його книги: «Історія українського народу», «Коротка історія України», «Ілюстрована історія України», інші навчально-методичні посібники [7, с. 211].

Як діяч галичанської «Просвіти», М. Грушевський особливої ваги надавав справі популяризації української освіти й культури. З цією метою він організовував численні публічні лекції, надавав свої наукові матеріали для укладання різноманітних популярних видань, охоче друкувався на сторінках головного часопису товариства – «Письма з Просвіти», долучився до збирання книг для читалень товариства тощо. Надзвичайно плідна просвітницька діяльність М. Грушевського була відзначена обранням його у червні 1908 р. почесним членом товариства «Просвіта» [1, с. 38].

Для М. Грушевського українська національна школа – це вимога українського суспільного буття, заперука національного відродження, збереження від культурного виродження української народності; вона покликана забезпечити національне існування українців. Український народ хоче і має право мати свою національну школу. Найважливіші завдання української національної школи – підготовка всебічно розвинених, високоосвічених, духовно й культурно багатих громадян України, здатних примножити матеріальні, духовні й культурні цінності свого народу, забезпечити його національне існування. Економічний, соціально-політичний, культурний занепад українського народу вчений пояснював саме відсутністю національної школи [5, с. 90–91].

Таким чином, ми бачимо, що М. Грушевський був і залишається яскравою постаттю в історії України. Саме він, відстоюючи право українського народу на свою рідну мову й навчання підростаючого покоління цією мовою, зробив значний внесок у розбудову національної системи освіти в Україні, у теорію національно-патріотичного виховання. Його педагогічні погляди не втратили своєї актуальності й до сьогодні.

Список використаних джерел

1. Герасименко С. Ю. Культурно-просвітницька діяльність Михайла Грушевського в Галичині (1894–1914 роки). *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2011. Вип. 28. С. 28–39.
2. Головчук С. Ю. Ідея патріотичного виховання в українській педагогічній думці (кінець XIX – початок XX століття). *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка* : зб. наук. пр. / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ, 2015. № 23. С. 11–14.
3. Грушевський М. Про українську мову і українську школу. Київ : Веселка, 1991. 46 с.
4. Дічек Н. П. Грушевський Михайло Сергійович (1866–1935). *Українська педагогіка в персоналіях* : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ, 2005. Кн. 2 : XX століття. С. 6–14.
5. Зайченко І. Ідея народності виховання у педагогічній публіцистиці Михайла Грушевського. *Вісн. Львів. ун-ту. Серія історична* : зб. наук. пр. / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2016–2021. Спецвип. : Михайло Грушевський – вчений, політик, громадський діяч. С. 90–97.

6. Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української педагогіки : навч. посіб. для студентів пед. навч. закл. / за ред. М. Г. Стельмаховича. Київ : ІЗМН МО України, 1999. 357 с.

7. Неділько А. Педагогічні погляди Михайла Сергійовича Грушевського. *Дидакал.* 2018. № 18. С. 210–212.

UDC 37(091)(477)-051Hrushevskiy:[37.035:172.15]

O. M. HERASYMCHUK

ORCID ID: 0000-0002-4176-8417

Senior teacher of the Department of Pedagogy
and methods of teaching history and social sciences
e-mail: gerasim_o@yahoo.com

NATIONAL-PATRIOTIC IDEAS IN MYKHAILO HRUSHEVSKYI'S PEDAGOGICAL HERITAGE

Abstract. One of the aspects of Mykhailo Hrushevskiy's scientific and pedagogical heritage has been revealed, namely, the national-patriotic education of the youth – the future builders of independent Ukraine. His pedagogical ideas regarding the importance of the native language, the national school, the need to implement a well-thought-out system of socio-pedagogical educational influences on a child with the aim of forming a patriotic citizen, have been analyzed.

Keywords: Mykhailo Hrushevskiy, national education, national-patriotic ideas, pedagogical heritage, native language.

373.5.016: 94(477)]: 929:[373.5.035: 172.15]

O. B. ГРИНЬ

ORCID ID: 0000-0001-8307-8070

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України,
археології та краєзнавства
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
м. Чернігів
e-mail: olenagreen5@ukr.net

БІОГРАФІЧНІ НАРАТИВИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ЯК ЗАСІБ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Анотація. Розкрито доцільність використання біографічних наративів на уроках історії як засобу патріотичного виховання школярів. Розглянуто можливості дослідницької роботи та проектної діяльності здобувачів загальної середньої освіти при вивченні історичних персоналій. Обґрунтовано важливість використання технології критичного мислення при зверненні до біографій видатних діячів минулого.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, біографічні наративи, дослідницька робота, проектна діяльність, технологія критичного мислення, навчання історії.